

A Csomasz Tóth-konferencia elé

„Mindenekelőtt kijelentjük, hogy bárki kérésére mindig készek vagyunk bővebben kifejteni mindazt, amit itt előadtunk. Sőt, ha valaki Isten ígéjéből jobbra tanítana, annak szíves örömet engedelmességedünk az Úrban, akinek dicséret és dicsőség.” Ezzel végződik a II. Helvét Hitvallás előbeszéde (Kolozsvár 1999; eredetileg 1566). Konferenciánk ugyenezen értelemben hitvallásos. Előtárjuk meggyőződésünket, vitatjuk eredményeinket és nézeteinket — jobbra tanítás jegyében; másokat is erre buzdítunk. Azonnal zászlót bontottak ellenünk. A sablonos jelszavak jószándékú (történelmi) tévedésektől félremagyarázásokig és ráfogásokig ívelnek: az „orthodox kálvinista” istentisztelet meg a gyülekezeti éneklés megszüntetésével riogatnak. Azt hiszik, jót cselekesznek. Bocsássa meg az Irgalom Atyja.

Hitvallásunkat kell elsősre említenünk. *Helvét hitvallásúak vagyunk, nem pedig kálvinisták.* A lelkeszi eskü nem kálvinista dogmákhoz, hanem a Helvét Hitvalláshoz és a Heidelbergi Kátéhoz köt. Ezekből Kálvin szellemisége sem hiányzik, de bennük Luther, Melanchthon, Bullinger és társaik nézetei is jelen vannak. A jeltelen sírban pihenő Kálvinnal a kálvinistázás nem egyeztethető össze. Őseink között nem is volt szokásban. Akkortól terjedt el a kivagyfi kálvinistázás (a XIX. század végétől), amikor Kálvin munkáit és szellemiségét sem ismerték többé, de Kálvinról tereket, társaságokat, Amerikában egyházkerületet neveztek el. Az éneklés megkevesbedett és leromlott. A liturgiát a „kálvinisták” ellenére kellett néhány elszánt elődünknek tanulmányoznia. A XVIII. század vége óta folyik a zoltárok kiküszöbölése.

Kálvin nem írt elő istentiszteleti rendet, példát kínált. Az ő szellemében rendeletekkel nem kárhozható, nem erőszakolható vagy tiltható az istentiszteleti éneklés vagy az orgona. Atyáink felelősen választottak, s amit jónak tartottak, megőrizték. Szektások azt vallották, hogy énekelni nem jó. Hitvalló őseink őket sem kárhozatták. A szertartási éneklést megőrizték (ezt nem tudják, nem is akarják tudni egyes atyafiak). Még az orgona kárhoztatása sem volt kizárólagos: Kálmáncsehi sem volt orgonaromboló, holott őt lelkesztársai kiközösítették kálvini elvei miatt. Igaz (némelyek nem hajlandók tudomásul venni): Luther és Kálvin korában a gyülekezeti ének orgonával való kíséréte nem létezett. Nem is tilthatták. Önálló szertartási orgonálás volt és többszólamú karéneklés. Ezt nem akarták. Mégsem kárhozattuk Maróthit, mert gyülekezeti hármóniás énekelést akart volna, nem kárhozattuk Csomasz Tóth Kálmánt, mert orgonaletéteket írt. Nem annak van ma sem rendelt ideje, hogy szélsőségesek összetörjék és felgyújtásuk orgonáinkat Budapesten a Kálvin téren kezdve és folytatva Pápán. Pedig a reformáció korában volt ám orgonarombolás! Zwingli követői is belátták a tévedést, és visszaépítették az orgonát. Meg kell nekünk is kérdőjeleznünk az ismételtgetett református szólamokat, és szükség szerint helyesbítenünk, újrafogalmaznunk.

A puritánok (és mai puristák) liturgiairtó buzgalma nem érdemszerző jócselekedet. Aki csak dór és hypomixolyd modusban énekel (dieszisz nélkül), az bizonyosan üdvözülni fog? Aki pedig dúr hangnemben, sőt harmónikus mollban is énekel, az meg feltétlenül elkárhozik? Aki csak orgona nélkül énekel, az zsolnárt és csak egyszerűségekre, az megbélyegezheti a többieket? Aki pedig Kálvinra hivatkozva orgonán istentiszteletet (Csomasz Tóth-letéteket is, dieszisz nélkül), az házi muzsikálásra készült műzenei feldolgozásokat máson számon kérhet?

Csak a gyülekezet énekelhet istentiszteletünkön? Ez a kizárólagosság (egyházi előírás) nem a magyar reformáció álláspontja. Csupán a XX. században mondtak ki ilyet (lásd az első hivatalos ágendát 1927-ből). Egykor graduált és kancionálét énekelte a kántor. A gyülekezeti éneklés akkor volt virágjában, mikor a gyülekezetnek *volt kívül mondanía* az éneket. Áldás, ha ismét többet jut szóhoz a Biblia istentiszteletünkön, nem a *köszöntések* meg *szereplések* szaporodnak. Sem a hitvallásból, sem a Bibliából nem tanulhatjuk azt, hogy a zsolnárt csupán versbe szedve énekelhető (a XX. században ezt is kimondták). Szerencsére a puritánok hiába erőszakolták (helyenként) azt, hogy csak genfi zsolnárt szóljon az istentiszteleten. Egyes (valóban „szigorú kálvinista”) felekezetek csupán a XX. században jutottak el (hivatalosan) addig, hogy istentiszteleten más ének is elénekelhető, nem kizárólag genfi zsolnárt. Ez a szigor néhány más dologban is érvényes. Az istentiszteleteinken elhangzó imádság „*gyülekezeti*”, de kizárólag a lelkész mondhatja (rögtönözheti). Ez is bibliai és hitvallási (hogy ne mondjam: *kálvinista*) törvényszerűség? Jobb volna néha kötött imádság (ha nem énekelve, legalább mondva), amit *nem csak a lelkész* mondhat (lásd az erdélyi ágenda közös bűnvallását), és beszéd helyett sokkal de sokkal több éneklés. Aki ma nem szektásan gondolkodik, az örül, ha jobbat tanul és hall — az ünnepi istentiszteleten *fellépő* kiscsoportok *szereplése*, a *köszöntések* elhárapózó járványa idején (mikor a hatalmat, pártot képviselő vendégek, meg a *fültiszteletű* asszony előtt való áradozás hovatovább kötelező). Aztán a zenés áhítat nem istentisztelet? Miért nincs több énekeltelem a liturgiában? Miért kell az ünnepi és hitvalló zenei alkotásokat *hangversenyekre* száműznünk? (Olcsón bérelhető a templom ...) Anakronizmus minden ilyesmit kálvinizmusként magyarázni és történeti tévedésekkel meg hamis érvekkel eltúlozni.

Akik felfedezték az elherdált magyar protestáns gregoriánt és megújulását remélik, azok el akarják hallgattatni a gyülekezeti éneket? Amíg minden protestáns iskola diáksága egyúttal *schola* volt, addig a gyülekezet átlagban körülbelül annyit énekelte, ahány verset némelyik mai református istentiszteleten: négy vagy öt éneket is végigmondott a *schola*-val vasárnaponként. Legalább hármat mindenképpen. Azután a szertartási éneket a görögök (orthodoxok) képesek megtanulni (énekelnek, noha náluk egyáltalán nincs gyülekezeti ének), ám a reformátusok akik például a *Te Deum laudamus*-t meg a *Media vita*-t helyenként a XIX. század közepén is énekeltek, később (szószólóik szerint) ilyet nem is tudnának megtanulni ...

A gyülekezeti közösségre a hangszeres zene meg az énekes szertartási elemek károsak? A baptista atyafiak (gyülekezeti életük pedig nem langyos meg hivatalos, mint a reformátusoké) az istentiszteleti többszólamú kórusénekléstől meg a hangszeres zenétől nem félték. Náluk nem hallgattatta el a gyülekezeti éneklést és nincs sérelmére a gyülekezetszerűségnek. Az Isten *dicsőítésének szolgálata* náluk többféle módon természetes. Követelmény, hogy tudja az énekeskönyvet a teológiára felvételiző. Mi a végzett teológusokat sem tudjuk erre a szintre eljuttatni. Mi, akik úgy szeretünk Kálvinra hivatkozni.

A magyar protestáns gregorián maga a Biblia megszólaltatása. Árt a gyülekezetnek, az istentiszteletnek? Ne féljünk-e inkább a semleges vallású, hitvallási kötődéstől független (szabadkeresztyén), sokszor bibliátlan, ámde „evangéliumi” könnyűzene ártalmától? (A XVI. századi *sanzont* ebbe a kérdésbe kár belekeverni, mert az bizony komolyzenei és rangos műfaj volt, ezt tudni illik!) Ne rettegjünk, mikor lelkészeink akárhányszor énekelik például a 134. zsoltár három verséből csak az elsőt, meg a 90. zsoltárból is mindenkor csak az elsőt (lásd a világtalálkozót ...)? A liturgia „kálvini egyszerűségére” hivatkozásközben ne tartsuk-e vétkesnek magunkat, hogy ezzel uralmon tartjuk azokat, akiknek a gyülekezeti éneklés teológiája annyi, hogy «valamit valahogy» énekelni is kell, de sajnálják kántorra meg kántorok képzésére az egyház pénzét?

Én Pálé vagyok, én meg Silásé ... Szolgatársak vagyunk, Isten munkatársai. Az ismételen felfakadó emberi indulatok ellenére is a közös ügyért érdemes munkálkodnunk, nem jelszavakat lobogtatva sündisznoállásokot építenünk. A gyülekezetet éppen úgy nem volna szabad eszményíteni, mint a lelkészuralmat vagy a gyülekezettől független zsenikultuszt. A tanításhoz szükséges, hogy legyenek református szakzenészek, hisz sem az operálást, sem a prédikálást nem volna tanácsos csupa laikusra bízni. Az éneklést sem. Károsak a nem éppen helytálló és elfogult kijelentések a gregoriánról, de még nagyobb kár, ha valaki élete végéig ezt szajkózva akarja a „kálvinista” református álláspontot képviselni. Ne utasítsuk el Kálvin meg Csomasz Tóth Kálmánra hivatkozva a tanulást, megpróbálást és a jobb választást a keresztyén szabadsággal együtt! Lássák meg a kígyót békát-kiáltozók, miként változott Csomasz Tóth Kálmán véleménye (1950-től 1980-ig), ahogyan fokozatosan megismerte a régi protestáns graduálok örökségét. Bizony ő is ember volt, egyes dolgokban meghúzta a vészféket. Nem tudta elfogadni hajlott korában sem azt a tudományos eredményt, hogy a Batthyány graduált nem a XVI. században írták, hanem a XVII. század tízes (vagy húszas) éveiben. Tanulunk tőle is, korabeli és más véleményekből is. Ha pedig (lelkiismeretünk és legjobb tudásunk szerint) kell, akkor a keresztyén szabadság jegyében mást vallunk. Az új évezredben élünk, örökségünkről másként szükség gondolkodnunk. Mert megpróbáltuk. Nem róla meg ellene szólamokkal helyettesítettük, hanem próbáltuk azt, amit jónak vélünk.

Aminek méltó megszólaltatása énekkarra vár, az éppen úgy lehet áldásos a gyülekezetnek, mint az imádság, amelyet csak hallgat, meg a prédikáció,

amelyet ugyancsak hallgat. Aki tapasztalta már a gyülekezet váltakozó éneklését az énekkarral, azt megtudhatta, hogy áldásos az egymásra figyelés, az egymás hite és tudása által épülés. Nem zárja ki egyik a másikat, nem lenne szabad egyikkel a másik ellen érvelni, a próbált és jobb tudás döntsön, ne indulatok! Akik nem félnek Isten szavának magyar gregorián megszólaltatásától, azok a mennyezői öltözetet tekintik. Nem mindegy, hogy mi és hogyan szól, hogy «valamit valahogy» énekel a gyülekezet. A gyülekezeti éneklés ürügyén jótalan az igazi orgonás, az orgona, a művészet kárhóztatása. Meg az énekkaré. Rész szerint van bennünk az igaz, a részek és a nagyobb egész vizsgálataira szolgál a mostani, meg remélhetően a többi konferencia is.

Leírtam mindezeket egy frissen hallott ígéhirdetés hatására, amely megkérdezte, mint a vendégségre odakeveredettől: „Barátom, hol a mennyezői ruhád?” A bebocsátottak közül igenis kivették, aki nem illően jelenik meg! Nem minden méltó az alkalomhoz. Ennek jegyében kell tekintenünk az énekléssel és a gyülekezettel kapcsolódó elveket és gyakorlatot.

Kívánok mindenkinek emelkedettséget. Ha ellensége is minden másnak, mint amihez (kiskorában) hozzászokott, ne kárhóztassa azokat, akik a hitvalló óprotestáns örökség biblikus gyöngyeiből szívesen ékesítenék a méltatlan és lelketlen istentiszteleteket! Csomasz Tóthra hivatkozva se vélekedjék úgy a más meggyőződésűekről, mintha Servet sorsára lennének méltók! A *reformari semper* értelmében óprotestáns értékeink eltékozlását ideje számon kérnünk magunkon. Nem önmaga biztosít ez igaz istentiszteletet, mint ahogyan az orgona sem, de mindezeknek a fenekedő megbélyegzése sem. *Mindent megpróbáljatok; ami jó, azt megtartsátok* (1Tesz 5,21). Vizsgáljuk, ízleljük, és tartsuk meg, ami jó, mind a régiből, mind az újból, és arra törekedjünk, hogy jól is használjunk mindent, amit a Szentlélek nem tekintett tisztátalannak! Legyenek dolgaink jó rendben, és ne égessük ki a Bibliánkból azt a szót, hogy *ékesen!*

Fekete Csaba

Vir doctus

„... és más övez fel téged, és oda visz, ahová te nem akarod.”

Nem mondom, hogy Csomasz Tóth Kálmán ellenkezett volna azzal, ahová őt e kéz vezette, de mindenesetre nem ő akart zenetudóssá lenni. Más övezte fel e feladatára, s oda vitte, ahová ő korábban bizonyára nem is gondolta volna. Gondviseleses eseményeknek, mondhatni kényszerítő erőknek, és reá válaszul igazi belső engedelmisségnek kellett együtt munkálkodni ahhoz, hogy erre az útra lépjen.

Egyháza azzal bízta meg, hogy adjon új alapot a gyülekezeti énekgyakorlatnak. Megtehetette volna úgy, mint sokan mások: szemelgetve, tallózva abból a sokféleségből, amely a keresgélő ember szeme elé kerül. E feladatban azonban ösztönszerűen kutatónak bizonyult: először tudni akart, és csak azután